

Drachentötere - Kammertanzbühne Rudolf von Laban
(ca. 1924) / G. Riebicke

dat haar Net-surfende dansnomaden ook werkelijk hun begrenzingen kunnen ontvliesen?

Tussen de virtuele ruimtereizen zouden we bijna vergeten dat een mens zich ook fysiek kan verplaatsen. De beeldend kunstenaar Joep van Nieuwenhuizen bouwde recent een royale kampeerwagen met aanhang in Star Trek-stijl. Groot was de verbazing toen bleek dat hij niet met het produkt van zijn fantasie genoeg nam maar hem daadwerkelijk wou gebruiken – om er de Verenigde Staten mee te doorkruisen!

Hoe kan een individu zich verhouden tot een 'werkelijke' omgeving: een ander, de 'samen'leving? Hoe beïnvloedt de omgeving je eigen leven? Ikzelf ben geboren en getogen in een – letterlijk en figuurlijk – geruisloos gehucht. Zou het leven in het centrum van een 'wereld'stad, grotesk maar altijd van geluid vervuld, mijn zenuwstelsel systematisch veranderen en de zintuigen verdoven?

Wat is er nu feitelijk veranderd?

De Berlijner Potsdamerplatz, hart van de stad die zo graag weer het kloppend hart van Duitsland wil worden, wordt momenteel verbouwd – genannexeerd – door een aantal multinationals. De manier waarop de bevolking op de hoogte wordt gesteld beangstigt me: dogmatische showcases in plaats van discussies over het vormgeven van de openbare ruimte – omgevingen voor menselijk handelen – hetgeen een aantal architecten overigens gepassioneerd doet. Kan echter een zelfstandig, nietig burger hier nog tegen optreden? Wat is er nu feitelijk veranderd: het

discours of haar onderwerp – samenleven en samenleving? Is de zogenaamde individualisering een volgende stap in de 'bevrijding van de burger' of een intellectueel rookgordijn voor het feit dat bepaalde kwesties feitelijk nooit opgelost zijn?

Terwijl differentiatie gepredikt wordt – ongetwijfeld als theoretische voedingsbodem voor het verkondigd individualisme – worden we herhaaldelijk geconfronteerd met de manifestaties en consequenties van deze verscheidenheid. Of juist: het ontbreken van emancipatie. Want zijn het verkondigde individualisme, de raciale, seksuele en ideologische differentiatie, het insluitende geen toverwoorden in een tot actueel uitgeroepen discours om te verhullen dat de emancipatie op een bepaald punt is halt gehouden of in een impasse geraakt? Harde feiten: het versplinteren en verenigen van landen en groeperingen (geen historisch novicum, maar daarom niet minder confronterend), oorlog (eveneens van alle tijden), (wederom) verbroken illusie van vreedzaam samenleven, (wederom) ideologische tweespalt.

Deze tijd vertoont een aantal uiterlijke kenmerken van het interbellum dat Hitlers pad plaveide: een economisch zorgwekkende situatie, een quasi-belangstellend insluiten van het exotische, een hervonden belangstelling voor het lichaam én spiritualisme, het uitsluiten van nieuwe landgenoten, morele réveils, reactionaire tendensen en een toenemende overheidsregulatie – die ook in de kunsten voelbaar wordt. Mag ik nu, gezegend immers met een postmodern relativiserende levensinstelling, ironisch glimlachend deze slu-

we constatering verwelkomen? Of moet ik – desnoods onterecht – vrezen dat de geschiedenis zich herhaalt? Hoe huiverig we ook mogen zijn voor dogmatisch en classificeerdrang, kunnen we de vinger leggen op de formules die ten grondslag (kunnen) liggen aan totalitaire systemen?

Kunnen we, tussen alle geluiden over het lichaam, in ieder geval één kritische kanttekening over het moreel waarderen van menselijke lichamelijke ontwaren? Kan een kunstenaar eigenlijk wel de vinger leggen op wat met ons zal (kunnen) gebeuren?

De vertrouwde stijlmiddelen waarmee het typische 'Tanztheater' individuen en groepen liet zien hebben, wat mij betreft, ondertussen hun zeggingskracht verloren. Improvisaties dienen zich momenteel als geschikter plek om personen te laten onderhandelen, waar individuen temidden van een veranderlijke omgeving persoonlijke overwegingen en keuzen kunnen maken, kunnen ingrijpen en daar expliciet de consequenties van aanvaarden.

Het onderzoek waarmee Forsythe en de zijnen bestaande vormen en structuren afbraken, heeft een schat aan principes en fenomenen overgeleverd. Het is wellicht deze – 'onbeladen' – differentiatie van vormen die het kader heeft geschepd, en zo de weg geplaveid voor de viering van het individu. De sensitiviteit, anatomie en verbeelding van individuele dansers kunnen daarbinnen goed gedijen. Maar hoe wonderlijk ook, in deze roerige tijden te constateren dat de abstracte dans zich in een schulp verschuilt. Forsythe, Miller, Saburo Teshigawara, Harijono Roebana & An-